

Plan Operacyjny cz.II – Gminny Program Opieki nad Zabytkami dla Miasta Orzesze

Spis treści

1. Wstęp	3
2. Podstawa prawna opracowania gminnego programu opieki nad zabytkami.....	4
3. Uwarunkowania prawne ochrony i opieki nad zabytkami w Polsce	6
4. Uwarunkowania zewnętrzne ochrony dziedzictwa kulturowego	8
4.1. Strategiczne cele polityki państwa w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami	8
4.1.1. Uzupełnienie Narodowej Strategii Rozwoju Kultury na lata 2004-2024	8
4.1.2. Koncepcja Przestrzennego Zagospodarowania Kraju 2030	9
4.1.3. Krajowy program ochrony zabytków i opieki nad zabytkami na lata 2014-2017	10
4.1.4. Krajowa Strategia Rozwoju Regionalnego 2010-2020.....	11
4.1.5. Strategia Rozwoju Kapitału Społecznego 2020	11
4.1.6. Strategia Sprawne Państwo 2020	11
4.1.7. Strategia Bezpieczeństwo Energetyczne i Środowisko 2020	11
4.1.8. Strategia Europa 2020	11
4.1.9. Strategia dla Rozwoju Polski Południowej w obszarze województwa małopolskiego i śląskiego do roku 2020.....	11
4.2. Relacje gminnego programu opieki nad zabytkami z dokumentami wykonanymi na poziomie województwa i powiatu	12
4.2.1. Strategia rozwoju województwa śląskiego „ŚLĄSKIE 2020+”	12
4.2.2. Plan zagospodarowania przestrzennego województwa śląskiego	12
4.2.3. Strategia rozwoju kultury w województwie śląskim na lata 2006-2020	14
4.2.4. Wojewódzki program opieki nad zabytkami w województwie śląskim na lata 2014-2017	14
4.2.5. Zintegrowana Strategia rozwoju dla obszaru funkcjonalnego powiatu mikołowskiego na lata 2014-2020	16
4.2.6. Podstrategia promocji obszaru funkcjonalnego powiatu mikołowskiego.....	17
5. Uwarunkowania wewnętrzne ochrony dziedzictwa kulturowego (relacje gminnego programu opieki nad zabytkami z dokumentami wykonanymi na poziomie gminy).....	18
5.1. Strategia rozwoju gminy	18
5.2. Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego	18
5.3. Program Rewitalizacji.....	19
5.4. Miejskowy Plan Zagospodarowania Przestrzennego	19
6. Charakterystyka zasobów i analiza stanu dziedzictwa i krajobrazu kulturowego gminy	21
7. Ocena stanu dziedzictwa kulturowego gminy. Analiza szans i zagrożeń	21
8. Programowanie rozwoju opieki nad zabytkami	28
8.1. Priorytety programu opieki	28
8.2. Kierunki działań programu opieki.....	30
9. Instrumentarium realizacji programu opieki nad zabytkami	32
10. Źródła finansowania programu opieki nad zabytkami	34

11. Realizacja i finansowanie przez gminę zadań z zakresu ochrony zabytków	37
12. Spis tabel	39
Załącznik nr 1 Projekt pisma do WKZ	40
Załącznik nr 2 Projekt uchwały przyjmującej aneks do GPOnZ.....	41

1. Wstęp

Ochrona i Opieka nad Zabytkami to przede wszystkim obowiązek konstytucyjny i ustawowy, ale też okazja do stworzenia płaszczyzny współpracy partnerów: samorządu lokalnego, samorządu regionalnego, administracji państwowej - Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków, właścicieli i użytkowników zabytków, na rzecz projektów kulturalnych finansowanych z funduszy publicznych (w tym strukturalnych) oraz prywatnych w celu podniesienia atrakcyjności i konkurencyjności miejsc. Trwałą formą tej współpracy jest Gminny Program Opieki nad Zabytkami (dalej zwany GPOnZ), służący wszystkim partnerom w aktywnym zarządzaniu zasobem stanowiącym dziedzictwo kulturowe gminy.

GPOnZ jest opracowany w celu określenia kierunków podejmowanych działań i zadań, niezbędnych do sprawowania należytej opieki nad zabytkami na terenie gminy w okresie czterech lat od wejścia w życie uchwały rady gminy przyjmującej program. Ma on też na celu poprawę stanu zachowania środowiska kulturowego gminy. Dla realizacji tego celu, program określa między innymi zasady dotyczące finansowania i organizacji działań ochronnych wobec środowiska kulturowego.

2. Podstawa prawna opracowania gminnego programu opieki nad zabytkami

Celem zadania realizowanego w okresie marzec – maj 2016 jest opracowanie projektu dokumentu „Gminny Program Opieki nad Zabytkami”, zgodnie z art. 87 Ustawy o Ochronie Zabytków i Opieki nad Zabytkami z 23 lipca 2003 roku, nakładającej na samorządy obowiązek sporządzania czteroletnich programów. Realizacja prac nad dokumentem prowadzona była w ramach prac nad „Podstrategią kształtowania przestrzeni publicznej (w tym rewitalizacji obszarów zdegradowanych i działania na rzecz rozwoju przestrzeni publicznych służących wzmocnieniu lokalnych więzi społecznych oraz opieki nad zabytkami) na lata 2016-2025 wraz z Planem Operacyjnym”.

Przygotowanie niniejszego programu nastąpiło po przeprowadzeniu badania ankietowego w gminach, analizie istniejących strategicznych dokumentów i lokalnych programów, analizie zastanej ewidencji zabytków, oraz dotychczasowych doświadczeń, dobrych praktyk polskich i międzynarodowych.

Ustawowy obowiązek opieki i ochrony dziedzictwa kulturowego nakładają na samorząd gminny dwa akty prawne:

- Ustawa o samorządzie gminnym z dnia 8 marca 1990 r.1 w art. 7 ust. 1, wśród zadań własnych gminy jako jednostki samorządu terytorialnego najniższego szczebla wymienia sprawę z zakresu kultury oraz ochrony zabytków i opieki nad zabytkami;
- Ustawa o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami z dnia 23 lipca 2003 r.2.

Ustawa ta w art. 4 formułuje podstawowe obowiązki organów administracji publicznej w zakresie **ochrony** zabytków, mające na celu m.in.:

- zapewnienie warunków prawnych, organizacyjnych i finansowych umożliwiających trwałe zachowanie zabytków oraz ich zagospodarowanie i utrzymanie;
- zapobieganie zagrożeniom mogącym spowodować uszczerbek dla wartości zabytków,
- udaremnianie niszczenia i niewłaściwego korzystania z zabytków;
- przeciwdziałanie kradzieży, zaginięciu lub nielegalnemu wywozowi zabytków za granicę;
- kontrolę stanu zachowania i przeznaczenia zabytków;
- uwzględnianie zadań ochronnych w planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym oraz przy kształtowaniu środowiska.

W art. 5. Ustawa formułuje obowiązki w zakresie **opieki** nad zabytkiem sprawowanej przez jego właściciela lub posiadacza, która polega, w szczególności, na zapewnieniu warunków:

- naukowego badania i dokumentowania zabytku;
- prowadzenia prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych przy zabytku;
- zabezpieczenia i utrzymania zabytku oraz jego otoczenia w jak najlepszym stanie;
- korzystania z zabytku w sposób zapewniający trwałe zachowanie jego wartości;
- popularyzowania i upowszechniania wiedzy o zabytku oraz jego znaczeniu dla historii i kultury.

¹ tekst jednolity Dz.U. Nr 142 poz. 1591 z 2001 r. z późn. zm.

² Dz. U. Nr 163, poz. 1568, z późniejszymi zmianami oraz Dz. U. z 2010 r. Nr 97, poz. 804 z późn. zm.

Program opieki nad zabytkami na lata 2016-2020 jest dokumentem prawa miejscowego.

Powstanie i sporządzanie niniejszego dokumentu wynika z zapisów artykułów 16, 18, 21-22 oraz 84 – 88 wspomnianej wyżej ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami. Program dotyczy zagadnień opieki nad zabytkami na obszarach jednostek samorządu terytorialnego, powiatów oraz województw.

Art. 3 Ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, wprowadza następujące pojęcia związane z ochroną i opieką nad zabytkami:

- zabytek - nieruchomość lub rzecz ruchoma, ich części lub zespoły, będące dziełem człowieka lub związane z jego działalnością i stanowiące świadectwo minionej epoki bądź zdarzenia, których zachowanie leży w interesie społecznym ze względu na posiadaną wartość historyczną, artystyczną lub naukową;
- zabytek nieruchomy - nieruchomość, jej część lub zespół nieruchomości, o których mowa w pkt 1;
- zabytek ruchomy - rzecz ruchomą, jej część lub zespół rzeczy ruchomych, o których mowa w pkt 1;
- zabytek archeologiczny - zabytek nieruchomy, będący powierzchniową, podziemną lub podwodną pozostałością egzystencji i działalności człowieka, złożoną z nawarstwień kulturowych i znajdujących się w nich wytworów bądź ich śladów albo zabytek ruchomy, będący tym wytworem;
- historyczny układ urbanistyczny lub ruralistyczny – przestrzenne założenie miejskie lub wiejskie, zawierające zespoły budowlane, pojedyncze budynki i formy zaprojektowanej zieleni, rozmieszczone w układzie historycznych podziałów własnościowych i funkcjonalnych, w tym ulic lub sieci dróg;
- historyczny zespół budowlany - powiązaną przestrzennie grupę budynków wyodrębnioną ze względu na formę architektoniczną, styl, zastosowane materiały, funkcję, czas powstania lub związek z wydarzeniami historycznymi;
- krajobraz kulturowy - przestrzeń historycznie ukształtowaną w wyniku działalności człowieka, zawierającą wytwory cywilizacji oraz elementy przyrodnicze;
- otoczenie - teren wokół lub przy zabytku wyznaczony w decyzji o wpisie tego terenu do rejestru zabytków, w celu ochrony wartości widokowych zabytku oraz jego ochrony przed szkodliwym oddziaływaniem czynników zewnętrznych.

Pomocne znaczenie w sprawowaniu opieki może mieć Ustawa z dnia 24 kwietnia 2015 r. o zmianie niektórych ustaw w związku ze wzmocnieniem narzędzi ochrony krajobrazu. Zakres, do którego się odnosi dotyczy wprowadzenia nowych narzędzi ochrony krajobrazu, a zwłaszcza kulturowego.

3. Uwarunkowania prawne ochrony i opieki nad zabytkami w Polsce

Obowiązujące uregulowania prawne, dotyczące ochrony zabytków i opieki nad zabytkami, zostały zawarte, oprócz omówionych powyżej podstaw opracowania GPOnZ w:

Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r. 3 w artykułach:

- Art. 5: „Rzeczpospolita Polska (...) strzeże dziedzictwa narodowego oraz zapewnia ochronę środowiska, kierując się zasadą zrównoważonego rozwoju”.
- Art. 6 ust. 1: „Rzeczpospolita Polska stwarza warunki upowszechniania i równego dostępu do dóbr kultury, będącej źródłem tożsamości narodu polskiego, jego trwania i rozwoju oraz (...) udziela pomocy Polakom zamieszkałym za granicą w zachowaniu ich związków z narodowym dziedzictwem kulturalnym”.
- Art. 86: „Każdy jest obowiązany do dbałości o stan środowiska i ponosi odpowiedzialność za spowodowane przez siebie jego pogorszenie. Zasady tej odpowiedzialności określa ustawa”.

Ustawa z dnia 27 marca 2003 r. o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym⁴. Ustawa określa zasady kształtowania polityki przestrzennej przez jednostki samorządu terytorialnego i organy administracji rządowej oraz zakres i sposoby postępowania w sprawach przeznaczania terenów na określone cele oraz ustalania zasad ich zagospodarowania i zabudowy. Ustawa, mówi także, że w planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym, uwzględnia się wymagania ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków oraz dóbr kultury współczesnej.

Ustawa z dnia 7 lipca 1994 r. - Prawo budowlane⁵. Ustawa normuje działalność obejmującą sprawy projektowania, budowy, utrzymania i rozbiórki obiektów budowlanych oraz określa zasady działania organów administracji publicznej w tych dziedzinach. Przepisy ustawy nie naruszają przepisów odrębnych, a w szczególności, między innymi o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami - w odniesieniu do obiektów i obszarów wpisanych do rejestru zabytków oraz obiektów i obszarów objętych ochroną konserwatorską na podstawie miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego.

Ustawa z dnia 27 kwietnia 2001 r. - Prawo ochrony środowiska⁶, która mówi między innymi o tym, że ochrona środowiska polega na zachowaniu wartości kulturowych.

Ustawa z dnia 16 kwietnia 2004 r. o ochronie przyrody⁷, której przepisy określają między innymi kompetencje dotyczące wycinki i pielęgnacji drzew, na terenach objętych prawną ochroną konserwatorską.

Ustawa z dnia 21 sierpnia 1997 r. o gospodarce nieruchomościami⁸. W rozumieniu ustawy, celem publicznym jest między innymi: opieka nad nieruchomościami, stanowiącymi zabytki w rozumieniu przepisów o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami. Ustawa określa między innymi postępowanie wobec nieruchomości objętych prawną ochroną konserwatorską.

Ustawa z dnia 25 października 1991 r. o organizowaniu i prowadzeniu działalności kulturalnej⁹. Ustawa precyzuje, że działalność kulturalna polega na

³ Dz. U. nr 78 poz. 483, ze zm.

⁴ Dz. U. 2015 poz. 199.

⁵ Dz. U. 2013 poz. 1409, ze zm.

⁶ Dz. U. 2013 poz. 1232, ze zm.

⁷ Dz. U. 2013 poz. 627, ze zm.

⁸ Dz. U. 2015 poz. 782.

⁹ Dz. U. 2012 poz. 406, ze zm.

upowszechnianiu i ochronie kultury (art. 1 ust. 1). Mecenat nad działalnością kulturalną sprawuje państwo i polega on na wspieraniu i promocji twórczości, edukacji i oświaty kulturalnej, działań i inicjatyw kulturalnych oraz opieki nad zabytkami. (art. 1 ust. 2). Mecenat nad działalnością kulturalną sprawują też jednostki samorządu terytorialnego (art. 1 ust. 4). Art. 2 ustawy wymienia formy organizacyjne działalności kulturalnej, wśród których znajdują się obok teatrów, oper, operetek, filharmonii, orkiestr, kin, muzeów, bibliotek, domów kultury, ognisk artystycznych, galerii sztuki - ośrodki badań i dokumentacji w różnych dziedzinach kultury. Jednostki samorządu terytorialnego organizują działalność kulturalną, tworząc samorządowe instytucje kultury, dla których prowadzenie takiej działalności jest podstawowym celem statutowym. Prowadzenie działalności kulturalnej jest zadaniem własnym jednostek samorządu terytorialnego o charakterze obowiązkowym (art. 9 ust. 1, 2). Instytucje kultury, a zwłaszcza muzea, jednostki organizacyjne mające na celu opiekę nad zabytkami, ośrodki badań i dokumentacji, biura wystaw artystycznych, galerie i centra sztuki, Filtoteka Narodowa, biblioteki, domy i ośrodki kultury, świetlice i kluby, ogniska artystyczne, domy pracy twórczej - prowadzą w szczególności działalność w zakresie upowszechniania kultury. Do podstawowych zadań tych instytucji należy między innymi sprawowanie opieki nad zabytkami.

Ustawa z dnia 24 kwietnia 2003 r. o działalności pożytku publicznego i wolontariacie¹⁰. W ramach ustawy, gminy mogą wspierać działalność kulturalną związaną z ochroną zabytków i tradycji prowadzoną przez organizacje pozarządowe (między innymi stowarzyszenia).

¹⁰ Dz. U. 2014 poz. 1118.

4. Uwarunkowania zewnętrzne ochrony dziedzictwa kulturowego

W rozdziale tym omówione zostają dokumenty programowe rządu, województwa i powiatu, mające wpływ na wybory kierunków lokalnej polityki opieki nad zabytkami. Wynikają one z dokumentów strategicznych wyższego rzędu, takich jak Długookresowa Strategia Rozwoju Kraju (perspektywa 2030 roku) oraz Koncepcja Przestrzennego Zagospodarowania Kraju 2030 wraz z dziewięcioma zintegrowanymi strategiami, określające zasady prowadzenia polityki kraju na najbliższe lata.

4.1. Strategiczne cele polityki państwa w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami

Sprawy dziedzictwa zostały ujęte w poniżej omówionych dokumentach programowych.

4.1.1. Uzupełnienie Narodowej Strategii Rozwoju Kultury na lata 2004-2024¹¹

Zawiera 11 programów operacyjnych, które precyzują, w jaki sposób strategia jest realizowana pod względem finansowania działalności kulturalnej ze środków Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego – tam też należy szukać inspiracji do finansowania zadań zdefiniowanych w toku prac nad GPONZ.

- 1) Program operacyjny „Promocja twórczości”,
- 2) Program operacyjny „Dziedzictwo kulturowe”,
- 3) Program operacyjny „Promocja czytelnictwa”,
- 4) Program operacyjny „Edukacja kulturalna i upowszechniania kultury”,
- 5) Program operacyjny „Obserwatorium kultury”,
- 6) Program operacyjny „Promocja kultury polskiej za granicą”,
- 7) Program operacyjny „Rozwój infrastruktury kultury i szkolnictwa artystycznego oraz wzrost efektywności zarządzania kulturą”,
- 8) Program operacyjny „Promesa Ministra Kultury”
- 9) Program operacyjny „Media z kulturą”,
- 10) Program operacyjny „Rozwój inicjatyw lokalnych”,
- 11) Program operacyjny „Znaki Czasu”.

Celem programu operacyjnego „Dziedzictwo kulturowe” jest intensyfikacja ochrony i upowszechniania dziedzictwa kulturowego, w tym kompleksowa poprawa stanu zabytków oraz rozwój kolekcji muzealnych.

Cel nadrzędny programu operacyjnego ma być osiągnięty poprzez cele szczegółowe:

- 1) poprawę stanu zachowania zabytków;
- 2) zwiększenie narodowego zasobu dziedzictwa kulturowego (w tym także dziedzictwa archeologicznego);
- 3) kompleksową rewaloryzację zabytków i ich adaptację na cele inne niż kulturalne;
- 4) zwiększenie roli zabytków i muzealiów w rozwoju turystyki i przedsiębiorczości poprzez tworzenie zintegrowanych narodowych produktów turystycznych;

¹¹ Uzupełnienie Narodowej Strategii Rozwoju Kultury, Warszawa 2005, w: <http://bip.mkidn.gov.pl/>.

5) poprawę warunków instytucjonalnych, prawnych i organizacyjnych w zakresie ochrony zabytków i ich dokumentacji;

6) zabezpieczenie zabytków, muzealiów i archiwaliów przed skutkami klęsk żywiołowych, kradzieżami i nielegalnym wywozem za granicę oraz na wypadek sytuacji kryzysowych i konfliktu zbrojnego.

Realizacja programu odbywa się w ramach dwóch komplementarnych priorytetów:

Priorytet 1 „Rewaloryzacja zabytków nieruchomych i ruchomych” – poprawa stanu zachowania zabytków, działania rewaloryzacyjne, konserwacyjne, modernizacyjne, adaptacja i ochrona obiektów zabytkowych, poprawa warunków instytucjonalnych, prawnych i organizacyjnych w zakresie ochrony zabytków, prace dokumentacyjne, działania mające na celu zwiększenie roli zabytków w rozwoju turystyki, zabezpieczenie zabytków, muzealiów i archiwaliów przed skutkami klęsk żywiołowych, kradzieżami i nielegalnym wywozem za granicę.

Priorytet 2 programu „Rozwój i koncentracja kolekcji muzealnych” koncentruje się natomiast na zadaniach związanych z zakupami dzieł sztuki i kolekcji dla instytucji muzealnych, zakupami starodruków i archiwaliów, konserwacji i digitalizacji muzealiów, archiwów, starodruków, księgozbiorów oraz zbiorów filmowych, wspieraniu rozwoju pracowni konserwatorskich oraz nowych technik konserwacji zabytków ruchomych.

4.1.2. Koncepcja Przestrzennego Zagospodarowania Kraju 2030¹²

Dokument uwzględnia powiązania polityki przestrzennej z ochroną i opieką nad zabytkami oraz zalecenia odnoszące się do zachowania i wykorzystania dziedzictwa kulturowego Polski:

- 1) rewitalizacja historycznych i zabytkowych obiektów w celu wzmocnienia i wyeksponowania ich funkcji;
- 2) zabezpieczenie możliwości dalszego rozwoju społeczno-gospodarczego w oparciu o zachowanie w dobrym stanie zasobów naturalnych, kulturowych i lokalnych walorów środowiska;
- 3) zachowanie dziedzictwa przyrodniczego i kulturowego, w tym najcenniejszych fragmentów przestrzeni przyrodniczej, w procesie trwałego rozwoju społeczno-gospodarczego – przy aktywnym udziale różnorodnych partnerów, w szczególności społeczności lokalnych;
- 4) rozpoznanie i zachowanie charakterystycznych krajobrazów przyrodniczych i historycznych oraz związanych z nimi elementów symbolicznych o charakterze dóbr materialnych lub stanowiących części niematerialną dziedzictwa kultury oraz rozwój współczesnych krajobrazów kulturowych;
- 5) wykorzystanie unikalnych zasobów krajobrazu kulturowego i budowanie specjalizacji terytorialnej w celu rozwoju lokalnych rynków pracy;
- 6) ochrona i wykorzystanie dla harmonijnego rozwoju obszarów wiejskich ich potencjału przyrodniczego, krajobrazowego i kulturowego;
- 7) dbałości o zabytki oraz dziedzictwo kulturowe, kultywowanie tradycji lokalnych, sprzyjające rozwojowi turystyki i wspomagające proces budowania/wzmacniania tożsamości kulturowej;
- 8) kompleksowe lokalne programy rewitalizacji powinny zapewniać poprawę stanu budynków mieszkalnych i budynków użyteczności publicznej, ochronę dziedzictwa

¹² Koncepcja Przestrzennego Zagospodarowania Kraju 2013 w:
http://www.mir.gov.pl/rozwoj_regionalny/polityka_przestrzenna/kpzk/aktualnosci/documents/kpzk2013.pdf.

kulturowego, zapewnienie wysokiej jakości przestrzeni publicznych, poprawę transportu publicznego, itp.

9) zintegrowana ochrona dziedzictwa przyrodniczego i kulturowego;

10) prowadzenie aktywnej polityki konserwatorskiej i promocyjnej w stosunku do zasobów przyrodniczych, krajobrazowych i zabytkowych obiektów kultury, obejmującej określenie przestrzeni i obiektów poddanych ochronie lub wskazanych do ochrony, prowadzenie monitoringu zachowania zasobów; powstanie list krajobrazów i obiektów o unikatowych wartościach przyrodniczych, historycznych, archeologicznych, szczególnie o cechach symbolu, a także upowszechnienie listy krajobrazów zagrożonych;

11) zabezpieczenie dziedzictwa przed skutkami klęsk żywiołowych;

12) edukacja obywatelska w zakresie budowania powszechnego przekonania, że polska przestrzeń pojmowana jako bogactwo naturalne i dziedzictwo kulturowe podlega zasadom zrównoważonego rozwoju, a ład przestrzenny jest dobrem publicznym.

4.1.3. Krajowy program ochrony zabytków i opieki nad zabytkami na lata 2014-2017¹³

Celem krajowego programu jest wzmocnianie roli dziedzictwa kulturowego i ochrony zabytków w rozwoju potencjału kulturowego i kreatywnego Polaków.

Dla realizacji celu głównego przyjęto trzy cele szczegółowe:

- 1) wspieranie rozwiązań systemowych na rzecz ochrony zabytków w Polsce,
- 2) wzmocnienie synergii działania organów ochrony zabytków,
- 3) tworzenie warunków do aktywnego uczestnictwa w kulturze, edukacji na rzecz dziedzictwa kulturowego oraz jego promocji i reinterpretacji.

Cele powyższe realizowane będą w ramach szczegółowych zadań.

Cel szczegółowy 1: wspieranie rozwiązań systemowych na rzecz ochrony zabytków w Polsce

Kierunek działania 1: Porządkowanie rejestru zabytków nieruchomości.

Kierunek działania 2: Przygotowanie ratyfikacji konwencji UNESCO ds. ochrony dziedzictwa podwodnego.

Kierunek działania 3: Wypracowanie jednolitych standardów działania konserwatorskiego w odniesieniu do wybranych typów i kategorii zabytków nieruchomości.

Kierunek działania 4: Wzmocnienie instrumentów ochrony krajobrazu kulturowego.

Kierunek działania 5: Opracowanie diagnozy prawnej ochrony zabytków ruchomych.

Kierunek działania 6: Opracowanie kompleksowego raportu o stanie zachowania zabytków nieruchomości wpisanych do rejestru zabytków.

Kierunek działania 7: Realizacja badań w ramach Archeologicznego Zdjęcia Polski na obszarach szczególnie istotnych ze względu na zagrożenia dla dziedzictwa archeologicznego.

Cel szczegółowy 2: wzmocnienie synergii działania organów ochrony zabytków

Kierunek działania 1: Zwiększenie efektywności zarządzania i ochrony zabytków poprzez wdrażanie infrastruktury informacji przestrzennej o zabytkach.

¹³ przyjęty 24 czerwca 2014 r. Uchwałą Rady Ministrów Nr 125/2014, w: <http://bip.mkidn.gov.pl/>.

Kierunek działania 2: Wypracowanie standardów pozwalających na lepszy przepływ informacji pomiędzy organami ochrony zabytków a społecznościami żyjącymi w otoczeniu zabytków objętych ochroną.

Kierunek działania 3: Podniesienie jakości procesów decyzyjnych w organach ochrony zabytków.

Kierunek działania 4: Merytoryczne wsparcie samorządu terytorialnego w ochronie zabytków.

Cel szczegółowy 3: tworzenie warunków do aktywnego uczestnictwa w kulturze, edukacji na rzecz dziedzictwa kulturowego oraz jego promocji i reinterpretacji

Kierunek działania 1: Przygotowanie ratyfikacji Konwencji ramowej Rady Europy w sprawie znaczenia dziedzictwa kulturowego dla społeczeństwa.

Kierunek działania 2: Wspieranie budowania świadomości społecznej funkcji dziedzictwa kulturowego jako podstawy kształtowania się tożsamości narodowej i społeczności lokalnych.

Kierunek działania 3: Promocja zasobu dziedzictwa za pośrednictwem Internetu.

Kierunek działania 4: Zwiększenie dostępu do zasobu dziedzictwa i ułatwienie jego odbioru społecznego.

Pozostałe dokumenty krajowe ujmujące problematykę GPONZ, zawarte zostały w omówionych poniżej dokumentach.

4.1.4. Krajowa Strategia Rozwoju Regionalnego 2010-2020

Zakres odniesienia: Uwzględnienie zagadnienia ochrony krajobrazu przyrodniczego i kulturowego w procesach rozwoju regionów.

4.1.5. Strategia Rozwoju Kapitału Społecznego 2020

Zakres odniesienia: ochrona dziedzictwa kulturowego i przyrodniczego oraz krajobrazu.

4.1.6. Strategia Sprawne Państwo 2020

Zakres odniesienia: racjonalizacja struktur terenowych organów administracji rządowej – zapewnienie optymalnych warunków działania wojewódzkich konserwatorów zabytków.

4.1.7. Strategia Bezpieczeństwo Energetyczne i Środowisko 2020

Zakres odniesienia: uwzględnienie utrzymania walorów kulturowych i estetycznych oraz ochrony krajobrazu kulturowego i obiektów zabytkowych w zakresie działań dotyczących odpowiedniego uporządkowania przestrzennego.

4.1.8. Strategia Europa 2020

Zakres odniesienia: zapewnienie dostępu do wiedzy i informacji wpływających na ogólny poziom kompetencji, w szczególności ludzi młodych.

4.1.9. Strategia dla Rozwoju Polski Południowej w obszarze województwa małopolskiego i śląskiego do roku 2020

Problematyka opieki nad zabytkami jest również ujęta w nowym ponadregionalnym dokumencie, omówionym szerzej w aneksie 2 Wojewódzkiego Programu Opieki nad Zabytkami, o którym mowa w rozdziale 4.2.4. poniżej.

4.2. Relacje gminnego programu opieki nad zabytkami z dokumentami wykonanymi na poziomie województwa i powiatu

4.2.1. Strategia rozwoju województwa śląskiego „ŚLĄSKIE 2020+”¹⁴

Główne cele strategiczne regionalnego samorządu to:

- A. Województwo śląskie regionem nowoczesnej gospodarki rozwijającej się w oparciu o innowacyjność i kreatywność
- B. Województwo śląskie regionem o wysokiej jakości życia opierającej się na powszechnej dostępności do usług publicznych o wysokim standardzie
- C. Województwo śląskie regionem atrakcyjnej i funkcjonalnej przestrzeni
- D. Województwo śląskie regionem otwartym będącym istotnym partnerem rozwoju Europy

Dla celu strategicznego dotyczącego atrakcyjnej i funkcjonalnej przestrzeni określony został

Cel operacyjny: C.3. Wysoki poziom ładu przestrzennego i efektywne wykorzystanie przestrzeni oraz poniższe kierunki działań:

1. Rewitalizacja terenów i obiektów, w tym przemysłowych i zdegradowanych na tereny/obiekty o funkcjach społeczno-gospodarczych oraz zapewnienie ich dostępności.
2. Poprawa jakości i atrakcyjności przestrzeni publicznych, szczególnie centrów miast i centrów dzielnic oraz przestrzeni recepcyjnych.
3. Tworzenie i rewitalizacja obszarów zieleni urządzonej oraz terenów rekreacyjnych.
4. Przywracanie pozycji lub nadawanie nowych funkcji obiektom zabytkowym oraz symbolicznym w życiu społeczności lokalnych.
5. Zapewnienie praworządności gospodarowania przestrzenią poprzez skuteczną ochronę prawa własności i interesu społecznego.
6. Rewitalizacja osiedli mieszkaniowych, w tym starych dzielnic.
7. Wspieranie powstawania atrakcyjnych terenów mieszkaniowych w miastach oraz przeciwdziałanie procesom suburbanizacji.
8. Wsparcie działań podnoszących jakość planowania przestrzennego na poziomie regionalnym i lokalnym, w tym działań integracyjnych.

4.2.2. Plan zagospodarowania przestrzennego województwa śląskiego¹⁵

Jest to dokument planowania strategicznego z października 2015 r., określający działania, za pomocą których samorząd województwa wpływa na rozmieszczenie funkcji terenów w przestrzeni i ich wzajemne powiązanie. Omawia m.in. obszary krajobrazów kulturowych na Śląsku.

Dla realizacji celu samorząd przyjmuje następujące kierunki polityki przestrzennej:

- 3.1 Ochrona zasobów środowiska.
- 3.2 Kształtowanie krajobrazów kulturowych w obszarach miejskich.

¹⁴ <http://www.slaskie.pl/> dokument uchwalony przez Sejmik Województwa Śląskiego Uchwałą nr IV/38/2/2013 z dnia 1 lipca 2013 r.

¹⁵ <https://www.slaskie.pl/planzagospodarowania/files/zalaczniki/2015/11/06/1446794385/1446794428.pdf>.

3.3 Kształtowanie krajobrazów kulturowych w obszarach wiejskich.

W ustaleniach planu Cel 3. PRZESTRZEŃ – ZRÓWNOWAŻONE WYKORZYSTYWANIE ZASOBÓW ŚRODOWISKA NATURALNEGO I KULTUROWEGO – kierunek 3.2. i 3.3. dotyczy dziedzictwa kulturowego.

Kierunek 3.2: Kształtowanie krajobrazów kulturowych w obszarach miejskich:

- kształtowanie obszarów śródmiejskich o wysokiej jakości rozwiązań urbanistyczno-architektonicznych poprzez tworzenie atrakcyjnych przestrzeni publicznych, podkreślających rangę centrów miast;
- ochrona i zachowanie historycznych układów urbanistycznych oraz obiektów dziedzictwa kulturowego podkreślających tożsamość miast;
- rewitalizowanie i rekultywowanie terenów zdegradowanych i przemysłowych z wykorzystaniem ich na tereny o funkcjach komercyjnych i publicznych (ekologicznych, turystycznych, kulturowych, usługowych i społeczno-gospodarczych);
- kreowanie przestrzeni publicznych umożliwiających wspólne spędzanie czasu przez mieszkańców i integrację społeczności lokalnych oraz ich wyposażanie w odpowiednią infrastrukturę;
- kształtowanie oraz poprawa dostępności przestrzeni i obiektów publicznych z uwzględnieniem ograniczeń i potrzeb osób z różnymi dysfunkcjami, utrudniającymi poruszanie się w przestrzeni lub jej percepcję, osób starszych oraz osób sprawujących opiekę nad małymi dziećmi;
- wprowadzanie rozwiązań przestrzennych poprawiających bezpieczeństwo publiczne;
- zapewnianie powiązań przyrodniczych terenów zieleni miejskiej z lasami i terenami otwartymi na ich obrzeżach, zapewnienie kanałów przewietrzania, przeciwdziałających kumulacji zanieczyszczeń powietrza;
- kształtowanie systemu zielonych pierścieni wokół miast w postaci lasów, parków regionalnych i terenów otwartych, w tym z wykorzystaniem terenów zdegradowanych;
- ograniczanie rozpraszania osadnictwa w strefach podmiejskich, w krajobrazach otwartych (suburbanizację), zgodnie z ideą zwartych miast i osiedli;
- gospodarowanie wodami opadowymi ukierunkowane na spowolnienie odpływu ze zlewni (system mikro- i małej retencji).

Kierunek 3.3: Kształtowanie krajobrazów kulturowych w obszarach wiejskich:

- kształtowanie rolniczej przestrzeni produkcyjnej i ochrona gruntów o największej przydatności dla celów produkcji rolnej;
- zapewnienie wielofunkcyjnego rozwoju terenów wiejskich przy zachowaniu walorów przyrodniczych i tradycyjnego krajobrazu rolniczego na obszarach o niskim potencjale produkcji rolnej;
- podnoszenie walorów przyrodniczych (w tym wprowadzanie stref ekotonowych cieków wodnych) rolniczej przestrzeni produkcyjnej niezbędnej dla utrzymania różnorodności biologicznej z uwzględnieniem różnorodnych form retencji technicznej i nietechnicznej (w tym ochrona przed wpływem zanieczyszczeń do wód);
- preferowanie utrzymania tradycyjnej skali i form zabudowy oraz układów przestrzennych wsi i charakterystycznych krajobrazów dla zachowania tożsamości kulturowo-krajobrazowej;

- kultywowanie tradycji i lokalnych wartości kulturowych – tworzenie m.in. markowych produktów turystycznych;
- kreowanie przestrzeni publicznych umożliwiających wspólne spędzanie czasu przez mieszkańców i integrację społeczności lokalnych oraz ich wyposażanie w odpowiednią infrastrukturę;
- kształtowanie oraz poprawa dostępności przestrzeni i obiektów publicznych z uwzględnieniem ograniczeń i potrzeb osób z różnymi dysfunkcjami, utrudniającymi poruszanie się w przestrzeni lub jej percepcję, osób starszych oraz osób sprawujących opiekę nad małymi dziećmi;
- wspieranie działań na rzecz zrównoważonego wzrostu produktywności i konkurencyjności sektora rolno-spożywczego przy uwzględnieniu dobrych praktyk rolniczych;
- rozwijanie inwestycji gospodarczych wykorzystujących lokalny potencjał rolniczy w powiązaniu ze szlakami komunikacyjnymi;
- wprowadzanie rozwiązań przestrzennych poprawiających bezpieczeństwo publiczne;
- rewitalizowanie, rekultywowanie, rewaloryzowanie obszarów zdegradowanych (zdeastrowanych) w celu poprawy ich jakości i przywrócenie utraconych wartości.

4.2.3. Strategia rozwoju kultury w województwie śląskim na lata 2006-2020¹⁶

Cele strategiczne rozwoju kultury w Województwie Śląskim realizuje Śląskie Centrum Dziedzictwa Kulturowego za pomocą Wojewódzkiego Programu Opieki nad Zabytkami (omówionego poniżej).

Istotny z punktu widzenia GPOnZ jest cel strategiczny 3: upowszechnianie i zachowanie dziedzictwa kulturowego Regionu (materialnego i niematerialnego) oraz jego efektywniejsze wykorzystywanie do celów turystycznych.

Zawiera on następujące kierunki działania:

- Rozpoznawanie zasobów dziedzictwa kulturowego oraz prowadzenie projektów badawczych na jego temat;
- Inwentaryzowanie dziedzictwa kulturowego;
- Popularyzacja dziedzictwa kulturowego (w tym z użyciem najnowszych technik);
- Rewitalizacja i renowacja obiektów zabytkowych;
- Rewitalizacja obiektów i terenów przemysłowych i znajdowanie dla nich nowych funkcji;
- Wykorzystywanie dziedzictwa kulturowego na potrzeby turystyki (promocja, tworzenie produktów turystyki kulturowej);
- Tworzenie zasobów dziedzictwa kulturowego regionu.

4.2.4. Wojewódzki program opieki nad zabytkami w województwie śląskim na lata 2014-2017¹⁷

Wśród przyjętych w programie kierunków rozwoju polityki przestrzennej wymienia się:

¹⁶ <http://www.slaskie.pl/> dokument uchwalony przez Sejmik Województwa 28 sierpnia 2006 r.

¹⁷ <http://www.slaskie.pl/> dokument uchwalony przez Sejmik Województwa 10 marca 2014 r.

- Wykreowanie zintegrowanego regionalnego produktu turystycznego;
- Tworzenie markowych produktów turystycznych;
- Rozwijanie potencjału wewnętrznych obszarów zagrożonych marginalizacją.

Zabytki posiadają potencjał nie tylko materialny, ale też artystyczny i poznawczy utrwalający naszą pamięć narodową oraz tworzący tożsamość. Stanowią o tożsamości przestrzeni, nadając jej swoisty *genius loci*, tym samym decydują o jej konkurencyjności. Świadoma reinterpretacja dziedzictwa jest elementem budowy wspólnej tożsamości, a pośrednio więzi międzyludzkich i zaufania, które ułatwia interakcje oraz współdziałanie i jest kluczowym czynnikiem rozwoju kapitału społecznego. Jedynie zadbane, dobrze eksponowany obiekt jest postrzegany przez społeczeństwo jako wartość. Zabytek pojmowany w ten sposób oddziałuje na stan gospodarki i przyczynia się do rozwoju społeczno-gospodarczego regionu.

Mając na uwadze powyższe, sformułowano następującą misję Wojewódzkiego programu opieki nad zabytkami w województwie śląskim na lata 2014-2017:

Dobrze zachowane, zadbane zabytki stanowiące o tożsamości regionu kluczowym czynnikiem budowy kapitału społecznego województwa, rozwoju gospodarczego województwa oraz jego promocji w kraju i na świecie.

Realizacji tej misji mają służyć dwa cele strategiczne i przyporządkowane im kierunki poniższe działań:

CEL STRATEGICZNY I - kształtowanie kulturowego obrazu województwa

Dla celu strategicznego sformułowano trzy cele operacyjne:

Cel operacyjny I.1 – Ustalenie potencjału zasobów zabytkowych województwa

Kierunek działań I.1.A – Weryfikacja zabytków województwa

Kierunek działań I.1.B – Rozwój badań i studiów nad zabytkami województwa

Cel operacyjny I.2 – Budowa systemu zarządzania zabytkami województwa

Kierunek działań I.2.A – Tworzenie nowoczesnych struktur zarządzania zabytkami

Kierunek działań I.2.B – Zarządzanie zabytkami

Kierunek działań I.2.C – Marketing markowych produktów kulturowych i kulturowo-gospodarczych

Cel operacyjny I.3 – Włączenie zabytków w procesy gospodarcze

Kierunek działań I.3.A – Integracja działań społeczno-gospodarczych na rzecz opieki nad zabytkami

Kierunek działań I.3.B – Konserwacja i adaptacja zabytków

Kierunek działań I.3.C – Kształtowanie obszarów zabytkowych i krajobrazów kulturowych

Kierunek działań I.3.D – Nowoczesna i efektywna opieka nad zbiorami zabytków i ich udostępnianiem

CEL STRATEGICZNY II - kształtowanie pozytywnych postaw społeczeństwa wobec dziedzictwa kulturowego regionu

Dla drugiego celu strategicznego sformułowano dwa cele operacyjne:

Cel operacyjny II.1 – Propagowanie wiedzy o zabytkach oraz sposobach opieki nad zabytkami

Kierunek działań II.1.A – Wzmocnienie edukacji o dziedzictwie kulturowym

Kierunek działań II.1.B – Popularyzacja i promocja zabytków i wiedzy o zabytkach

Cel operacyjny II.2 – Aktywizacja społeczności lokalnych na rzecz opieki nad zabytkami

Kierunek działań II.2.A – Wspieranie działań na rzecz poznania dziedzictwa kulturowego regionu

Kierunek działań II.2.B – Promowanie przykładów dobrych praktyk w sferze opieki nad zabytkami.

Dla opieki nad zabytkami najistotniejsze będą postanowienia zawarte w celu operacyjnym II.2. omówione poniżej.

CEL OPERACYJNY II.2

AKTYWIZACJA SPOŁECZNOŚCI LOKALNYCH NA RZECZ OPIEKI NAD ZABYTKAMI

Zabytki w dużej mierze wypełniają przestrzeń nas otaczającą. Ich stan zachowania zależy przede wszystkim od mieszkańców województwa i ich stosunku do zabytków. Aby zachęcić mieszkańców do opieki nad zabytkami, niezbędne jest wykształcenie pozytywnych postaw wobec zabytków i tradycji regionu przez działania na rzecz poznania zabytków i stosowanie zachęć do działania na rzecz opieki nad zabytkami.

Efektem realizacji celu będzie wzrost zainteresowania historią, tradycją i zabytkami wśród mieszkańców regionu, podniesienie aktywności społecznej w dziedzinie opieki nad zabytkami.

Celowi temu służyć będą następujące kierunki działań:

Kierunek działań II.2.A – Wspieranie działań na rzecz poznania dziedzictwa kulturowego regionu.

Efektywna opieka nad zabytkami musi być poparta akceptacją społeczną. Wymaga to kształtowania świadomości społecznej w duchu przywiązania do tradycji i historii regionu, lokalnych wzorców życia, obrzędów i zwyczajów, a także poszanowania zabytków. Ważne jest podkreślenie, zwłaszcza wśród młodzieży, wartości postaw obywatelskich wobec zabytków i dziedzictwa kulturowego, a także organizowanie wspólnych przedsięwzięć mających na celu ochronę i promocję miejsc o znaczeniu historyczno-kulturowym.

Kierunek działań II.2.B – Promowanie przykładów dobrych praktyk w sferze opieki nad zabytkami.

Wiele osób bezinteresownie wspiera opiekę nad zabytkami. Aby wzmóc ich zaangażowanie oraz zachęcić innych do pracy na rzecz zabytków, należy ich docenić, promować i nagradzać.

4.2.5. Zintegrowana Strategia rozwoju dla obszaru funkcjonalnego powiatu mikołowskiego na lata 2014-2020¹⁸

Dokument powstał w ramach projektu pn. „J-odnolita S-strategia T-erytorialna = spójny obszar funkcjonalny powiatu mikołowskiego poprzez wzmocnienie mechanizmów efektywnej współpracy JST”, realizowanego w ramach programu „Rozwój miast poprzez wzmocnienie kompetencji jednostek samorządu terytorialnego, dialog społeczny oraz współpracę z przedstawicielami społeczeństwa obywatelskiego” finansowanego ze środków Mechanizmu Finansowego EOG 2009-2014.

¹⁸ <http://www.mikolowski.pl/index.php/j-ednolita-s-strategia-t-erytorialna-spojny-obszar-funkcjonalny-powiatu-mikolowskiego-poprzez-wzmocnienie-mechanizmow-efektywnej-wspolpracy-jst>.

4.2.6. Podstrategia promocji obszaru funkcjonalnego powiatu mikołowskiego¹⁹

Podstrategia jest jedną z części wyżej omówionej strategii.

Dokument służy zbudowaniu marki i wypromowaniu portfela produktów oraz określeniu przyszłych działań promocyjnych powiatu mikołowskiego, włączających aspekty dziedzictwa kulturowego, w tym promocji lokalnych produktów kulturalnych i obiektów zabytkowych dzięki współpracy z regionalnymi mediami.

¹⁹ Styczeń 2016.

5. Uwarunkowania wewnętrzne ochrony dziedzictwa kulturowego (relacje gminnego programu opieki nad zabytkami z dokumentami wykonanymi na poziomie gminy)

Na podstawie art. 7 ust. pkt 9) i art. 18 ust. 2 pkt 15) ustawy z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym (Dz.U. 2013 r. poz. 594 z późniejszymi zmianami) i art. 87 ust. 3 i ust. 4 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz.U. z 2014 r. poz. 1446), został przyjęty „Gminny program opieki nad zabytkami na terenie Miasta Orzesze wraz z Gminną Ewidencją Zabytków na lata 2015-2018” Uchwałą nr VIII/84/15 RADY MIEJSKIEJ ORZESZE z dnia 21 maja 2015 r. i ogłoszony w Dzienniku Urzędowym Województwa Śląskiego z dnia 16 czerwca 2015 r. poz. 3279.

Obecny dokument, proponowany jako uzupełnienie do Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami z 2015 r., zawiera dodatkowe elementy nieujęte w obowiązującym programie:

- uwarunkowania zewnętrzne ochrony dziedzictwa kulturowego (opis relacji programu z dokumentami strategicznymi krajowymi, regionalnymi),
- uwarunkowania wewnętrzne ochrony dziedzictwa kulturowego (relacje programu z lokalnymi dokumentami strategicznymi),
- analizę SWOT, wraz ze społeczną oceną stanu dziedzictwa w ramach przeprowadzonych badań ankietowych,
- priorytety i cele, kierunki działań,
- instrumentarium,
- opis źródeł finansowania,
- tan realizacji i finansowania zadań przez gminę.

5.1. Strategia rozwoju gminy

Cele Strategii Rozwoju Miasta Orzesze na lata 2012-2020 przyjętej uchwałą nr XIX/201/12 RADY MIEJSKIEJ ORZESZE Z DNIA 23.02.2012r.: 1.II. Zapewnienie wysokiego poziomu obsługi mieszkańców Miasta Orzesze, 2.I. Rozwój infrastruktury edukacyjnej, kulturalnej, rekreacyjnej i sportowej w Mieście Orzesze, 2.III. Rozwój i spójne zarządzanie ofertą aktywnego spędzania czasu wolnego w Mieście oraz 4.II. Stworzenie i wypromowanie marki Miasta Orzesze – wygodne, funkcjonalne, bezpieczne i atrakcyjne do zamieszkania miasto – Zielone Serce Śląska, służyć będą realizacji programu opieki, poprzez jego cele wpisujące się w strategię.

Jednocześnie strategia wnosząc elementy do wspólnego zasobu dziedzictwa kulturowego powiatu, są one bowiem powiązane z celami służącymi Poprawie wewnętrznego wizerunku wszystkich gmin powiatu nikołowskiego zapisanymi w Podstrategii Promocji omówionej wyżej, wzmacnia rangę i skuteczność realizacji zadań z GPOnZ.

5.2. Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego

Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego miasta Orzesze, druga edycja Studium 2010, przyjęte zostało uchwałą Rady Miejskiej w Orzeszu nr XV/124/11 z dnia 17 listopada 2011 r. w sprawie studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego Miasta Orzesze. Studium sporządzono dla obszaru o powierzchni 82,89 km². Omówiono w nim stan ładu przestrzennego, stan krajobrazu

kulturowego, stan dziedzictwa kulturowego i zabytków i wymogi ich ochrony²⁰. Uznano, iż zasoby krajobrazu kulturowego Miasta Orzesze, to najważniejsze elementy decydujące o jej indywidualności, a tym samym atrakcyjności. Tworzą go:

- struktura przestrzenna miasta, wyraźnie narastająca i rozwinięta głównie w XIX i XX wieku, w czasie transformacji wsi rolniczych w jednostki będące administracyjnie wsiami o charakterze osad przemysłowych, po miasto, gminę miejską;
- wartościowa substancja zabytkowa i kulturowa w skład której wchodzi dominujące w krajobrazie obiekty sakralne, obiekty rezydencjalne, zabudowa mieszkaniowa oraz mała architektura w postaci licznych kaplic i krzyży;
- założenia zieleni projektowanej obejmujące układy historyczne oraz współczesne, w tym cmentarze o historycznym rodowodzie oraz parki przydworskie;
- układ komunikacyjny oparty na historycznym zarysie ciągów komunikacyjnych układu drogowego i kolejowego;
- wartości niematerialne, np. zachowane historyczne nazwy miejscowe.

Zapisy i ustalenia studium zostały ujęte w obowiązującym GPOnZ.

5.3. Program Rewitalizacji

Lokalny Program Rewitalizacji miasta Orzesze na lata 2014 - 2022 (kontynuacja LPR na lata 2010-2015) został opracowany w 2014 r. przez konsultantów Centrum Doradztwa Strategicznego s.c. D. Bieńkowska, C. Ułasiński, J. Szymańska z Krakowa w ścisłej współpracy z władzami miasta Orzesze, powołanym przez Burmistrza Miasta Pełnomocnikiem ds. Rewitalizacji oraz Zespołem ds. Rewitalizacji, radnymi miejskimi, pracownikami Urzędu Miasta w Orzeszu, przedstawicielami kluczowych dla rozwoju miasta instytucji publicznych, przedstawicielami środowisk gospodarczych i środowisk organizacji społecznych działających w sferze społecznej, sferze sportu i kultury. Obecnie trwają prace nad jego aktualizacją w ramach prac nad „Podstrategią kształtowania przestrzeni publicznej (w tym rewitalizacji obszarów zdegradowanych i działania na rzecz rozwoju przestrzeni publicznych służących wzmocnieniu lokalnych więzi społecznych oraz opieki nad zabytkami) na lata 2016-2025 wraz z Planem Operacyjnym”.

5.4. Miejskowy Plan Zagospodarowania Przestrzennego

Miejskowy plan zagospodarowania przestrzennego, o którym mowa w art. 14 ustawy z dnia 23 marca 2003 roku o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym (tj. Dz.U. z 2015 r. poz. 199, z późn. zm.) stanowi podstawową formę ochrony zabytków. W Orzeszu poniższe plany, przyjęte uchwałami Rady, objęły:

- nr uchwały i data uchwalenia: XIV/111/11 z dnia 27.10.2011 r.
powierzchnia objęta planem stanowi 0,42% powierzchni gminy
liczba zabytków objęta ochroną ustaleniami planu: 4
powierzchnia ustanowionej strefy ochrony 8418 m² (Strefa A)
- nr uchwały i data uchwalenia XIV/79/2007, z dnia 07.11.2007 r.
powierzchnia objęta planem stanowi 3,2% powierzchni gminy
liczba zabytków objęta ochroną ustaleniami planu: 23
powierzchnia ustanowionej strefy ochrony 4,6 ha

²⁰ <http://bip.orzesze.pl/index.php?id=443>.

- nr uchwały i data uchwalenia V/34/2015, z dnia 19.02.2015 r.
powierzchnia objęta planem stanowi 0,95% powierzchni gminy
liczba zabytków objęta ochroną ustaleniami planu: 6
powierzchnia ustanowionej strefy ochrony : 3070 m² (Strefa B), 154 321 m² (Strefa E).
- nr uchwały i data uchwalenia: V/55/03, z dnia 30 maja 2003r.
dotyczy strefy widokowej- stanowi, iż obowiązuje ochrona istniejących drzew. Wszelkie zmiany w zakresie zieleni wysokiej należy uzgodnić z właściwym organem na podstawie przepisów szczególnych.

6. Charakterystyka zasobów i analiza stanu dziedzictwa i krajobrazu kulturowego gminy

Charakterystyka i stan zasobów zostały wyczerpująco przedstawione i ocenione w obowiązującym GPOnZ²¹. W Gminnej Ewidencji Zabytków jest 183 obiekty, wpisanych do rejestru – 15.

Planowane jest uzupełnienie Gminnej Ewidencji Zabytków o krzyż na granicy Miast Bełk i Orzesze, róg ul. Rybnickiej i ul. Granicznej. W dalszej kolejności planowane jest wycofanie z programu opieki budynków mieszkalnych.

Do zabytków o najwyższym znaczeniu dla gminy zaliczyć należy obiekty zawarte w poniższej tabeli.

Lp.	Adres	Obiekt	Numer rejestru zabytków Data wpisu
1.	Orzesze ulica Wawrzyńca 15a	Kościół parafialny pod wezwaniem świętego Wawrzyńca, z XVI wieku, gotycko-renesansowy murowany, z kamienia łamane-go i cegły, potynkowany. Granice ochrony obejmują całość obiektu w ramach ogrodzenia i wyposażenie wnętrza	A 673/66 28 V 1966 województwo katowickie
2.	Orzesze ulica Wawrzyńca 15a	Krzyż przydrożny na zboczu wzgórza kościelnego, wykonany w kamieniu, w tradycji rokoka, zapewne z około połowy XIX wieku, na wysokim czworobocznym cokole	B 463/73 5 XI 1973 województwo katowickie
3.	Orzesze Gardawice ulica Katowicka 33	Zespół dworsko-parkowy w północno-zachodniej części miejscowości, który tworzą: <ul style="list-style-type: none"> Dwór wybudowany najprawdopodobniej w 1866 roku przez ówczesnego właściciela Gardawic Ludwika Adlera w stylu historyzmu z elementami neobaroku pozostałości parku w swobodnym układzie krajobrazowym, zlokalizowane na południe i wschód od budynku. Przy południowej elewacji resztki owalnego podjazdu. Granice ochrony obejmują wymienione w decyzji działki geodezyjne	A 1651/97 17 XI 1997 województwo katowickie
4.	Orzesze Gardawice ulica Mikołowska (obok nr 38)	Krzyż przydrożny z 1880 roku, kamienny, na czworobocznym cokole, fundacja Jakuba Spendla i Gminy	B 412/73 16 VII 1973 województwo katowickie
5.	Orzesze Gardawice ulica Mikołowska 78	Krzyż przydrożny z 1880 roku, kamienny, na czworobocznym cokole, fundacja Jakuba Spendla i Gminy	B 412/73 16 VII 1973 województwo katowickie
6.	Orzesze Gardawice ulica Powstańców	Krzyż przydrożny z 1875 roku, o cechach baroku, kamienny, na wysokim czworobocznym cokole	B 414/73 16 VII 1973 województwo katowickie
7.	Orzesze Gardawice	Figura <i>Święty Jan Nepomucen</i> przy skrzyżowaniu dróg, zapewne z początku XIX wieku, barokowo-ludowy, drewniana,	B 416/73 16 VII 1973 województwo

²¹Gminny program opieki nad zabytkami na terenie Miasta Orzesze wraz z Gminną Ewidencją Zabytków na lata 2015-2018, przyjęty Uchwałą nr VIII/84/15 RADY MIEJSKIEJ ORZESZE z dnia 21 maja 2015 r.

Lp.	Adres	Obiekt	Numer rejestru zabytków Data wpisu
		polichromowana	katowickie
8.	Orzesze Woszczyce ulica Jana Długosza 1	Pałac, z XIX wieku, o cechach neobarokowych, murowany, parterowy, z mansardą Granice ochrony obejmują całość obiektu	A 729/66 15 VI 1966 województwo katowickie
9.	Orzesze Woszczyce ulica Jana Długosza	Krzyż przydrożny przed wejściem do kościoła parafialnego pod wezwaniem Świętych Apostołów Piotra i Pawła, z około połowy XIX wieku, kamienny, na wysokim czworobocznym cokole	B 421/73 16 VII 1973 województwo katowickie
Lp.	Adres	Obiekt	Numer rejestru zabytków Data wpisu
10.	Orzesze Woszczyce ulica Orzeska	Krzyż przydrożny, z 1885 roku, kamienny, na wysokim czworobocznym cokole	B 417/73 16 VII 1973 województwo katowickie
11.	Orzesze Woszczyce ulica Żorska 23	Krzyż przydrożny, z 1870 roku, ludowy, fundacja Franciszki Matuszczyk, kamienny, na wysokim cokole	B 418/73 16 VII 1973 województwo katowickie
12.	Orzesze Woszczyce ulica Suszecka	Krzyż przydrożny, z 1865 roku, kamienny, na wysokim cokole	B 419/73 16 VII 1973 województwo katowickie
13.	Orzesze Woszczyce ulicy Jana Długosza	Zespół zabudowy kościoła parafialnego pod wezwaniem Świętych Piotra i Pawła: <ul style="list-style-type: none"> • budynek kościoła wybudowany w latach 1878–1880 w stylu historyzmu z elementami neoamarykańskimi i neogotyckimi według projektu królewskiego budowniczego Moebiusa; • plebania wybudowana w 1812 roku bez wyraźnych cech stylowych; • kaplica pod wezwaniem Świętego Jana Nepomucena wzniesiona prawdopodobnie w XIX wieku bez wyraźnych cech stylowych; • rzeźba <i>Immaculata</i> z lewej strony głównego wejścia do kościoła, powstała w czwartej ćwierci XIX wieku lub na początku XX wieku w stylistyce akademickiego realizmu; • rzeźba <i>Święty Józef</i> z prawej strony głównego wejścia do kościoła, powstała w czwartej ćwierci XIX wieku lub na początku XX wieku w stylistyce akademickiego realizmu; • murowane ogrodzenie otaczające poszczególne budynki; • najbliższe otoczenie wymienionych budynków wraz z drzewostanem Wpis do rejestru zabytków obejmuje budynek kościoła oraz jego najbliższe otoczenie w ramach murowanego ogrodzenia	A 219/07 30 X 2007 województwo śląskie

Lp.	Adres	Obiekt	Numer rejestru zabytków Data wpisu
14.	Orzesze Zawiść ulica Mikołowska 208	Pałac z parkiem, z XVIII wieku, barokowy, gruntownie przebudowany w XIX wieku, murowany, potynkowany, piętrowy, na planie prostokąta Granice ochrony obejmują całość obiektu wraz z parkiem w ramach ogrodzenia	A 726/66 15 VI 1966 województwo katowickie
15.	Orzesze Zawiść ulica Mikołowska 208	Wystrój architektoniczno-rzeźbiarski elewacji pałacu – balustrady i obramienia okien, wykonane w kamieniu, barokowe z XVIII wieku	B 464/73 5 XI 1973 województwo katowickie

Źródło: http://wkz.katowice.pl/index.php?option=com_content&view=article&id=101&Itemid=98

7. Ocena stanu dziedzictwa kulturowego gminy. Analiza szans i zagrożeń

Do oceny stanu dziedzictwa kulturowego zastosowano analizę SWOT (czynników rozwojowych). To procedura analityczna umożliwiająca porządkowanie i prezentację danych. Jest to jedno z podstawowych narzędzi planowania strategicznego.

Jej nazwa stanowi akronim czterech typów czynników rozwojowych:

- S-Strengths (Atuty) – pozytywne czynniki wewnętrzne, mocne strony, przewagi lub zalety mogące przyczynić się do osiągnięcia celów;
- W-Weaknesses (Słabości) – negatywne czynniki wewnętrzne, bariery, wady i braki, mogące przeszkodzić w realizacji celów;
- O-Opportunities (Szanse) – pozytywne czynniki zewnętrzne, pochodzące z otoczenia (takie, na które nie ma możliwości wpływu), mogące przyczynić się do osiągnięcia celów;
- T-Threats (Zagrożenia) – negatywne czynniki zewnętrzne pochodzące z otoczenia (takie, na które nie ma możliwości wpływu), mogące przeszkodzić w realizacji celów.

W listopadzie 2015 roku w Urzędzie Gminy Orzesze, odbyło się spotkanie z partnerami samorządowymi dotyczące wizerunku gmin powiatu mikołowskiego, w ramach zadania "Przygotowanie i opracowanie dokumentu strategiczno-operacyjnego pn. "Podstrategia promocji obszaru funkcjonalnego powiatu mikołowskiego wraz z przygotowaniem Planu Operacyjnego na lata 2016-2025 (w tym Strategii Marki Powiatu Mikołowskiego) – w ramach projektu pod nazwą „J-odnolita S-trategia T-erytorialna = spójny obszar funkcjonalny powiatu mikołowskiego poprzez wzmocnienie mechanizmów efektywnej współpracy JST”²².

Wyniki przeprowadzonej analizy stanowią podstawę dla formułowania GPOnZ, który powinien uwzględniać wzmacnianie atutów, minimalizację słabości, wykorzystywanie szans i unikanie zagrożeń.

Tabela 1. Analiza SWOT dla powiatu

Analiza SWOT	
Atuty	Słabości
<ul style="list-style-type: none"> • Bogata i różnorodna oferta kulturalna na poziomie gmin (np. Mikołowskie Dni Muzyki – impreza regionalna, Festiwal Orkiestr Dętych) • Bogata oferta cyklicznych imprez sportowych np. na terenie Orzesza, Łazisk Górnych, Mikołowa, Wyr 	<ul style="list-style-type: none"> • Nieumiejętne wykorzystanie walorów dziedzictwa kulturowego przez powiat i gminy (np. Sanktuarium Matki Bożej w Bujakowie – Opiekunki Środowiska Naturalnego, Szlak Architektury Drewnianej), cmentarz żydowski – zabytkowe macewy)
Otoczenie	
Szanse	Zagrożenia
<ul style="list-style-type: none"> • Centralne położenie powiatu na terenie całej aglomeracji • Bliskość aglomeracji śląskiej • Dodatni bilans migracyjny – na terenie powiatu osiedla się więcej osób, mniej odpływa • Istnienie Śląskiego Ogrodu Botanicznego 	<ul style="list-style-type: none"> • Słaba infrastruktura hotelowa (powiat atrakcyjny turystycznie) • Niewykorzystanie istniejących warunków naturalnych do infrastruktury o charakterze turystyczno-wypoczynkowym • Brak wspólnej platformy promocji powiatu i gmin (gminy promują się same)

²² w ramach programu „Rozwój miast poprzez wzmocnienie kompetencji jednostek samorządu terytorialnego, dialog społeczny oraz współpracę z przedstawicielami społeczeństwa obywatelskiego” finansowanego ze środków Mechanizmu Finansowego EOG 2009-2014.”

Analiza SWOT	
<p>oraz Muzeum Energetyki na Szlaku Zabytków Techniki</p> <ul style="list-style-type: none"> • Dobra sieć drogowa, sieć kolejowa • Sąsiedztwo powiatu pszczyńskiego, licznie odwiedzanego przez turystów. Możliwość połączenia się z turystycznym szlakiem pszczyńskim 	<ul style="list-style-type: none"> • Konkurencyjna oferta miast: Tychów, Katowic, Pszczyny, Rudy Śląskiej, Żor, Rybnika, Gliwic

Źródło: opracowanie własne

Analiza SWOT była wypracowywana przez wszystkich uczestników konsultacji wspólnie w formie dyskusji. Analiza odbyła się w podziale na cztery obszary: gospodarki (G), turystyki (T), kultury (K), sportu i rekreacji (S). Litery zapisane w nawiasach po nazwach czynników oznaczają obszary, do których można je przypisać.

Tabela 2. Atuty i szanse potencjału promocyjnego gminy Orzesze

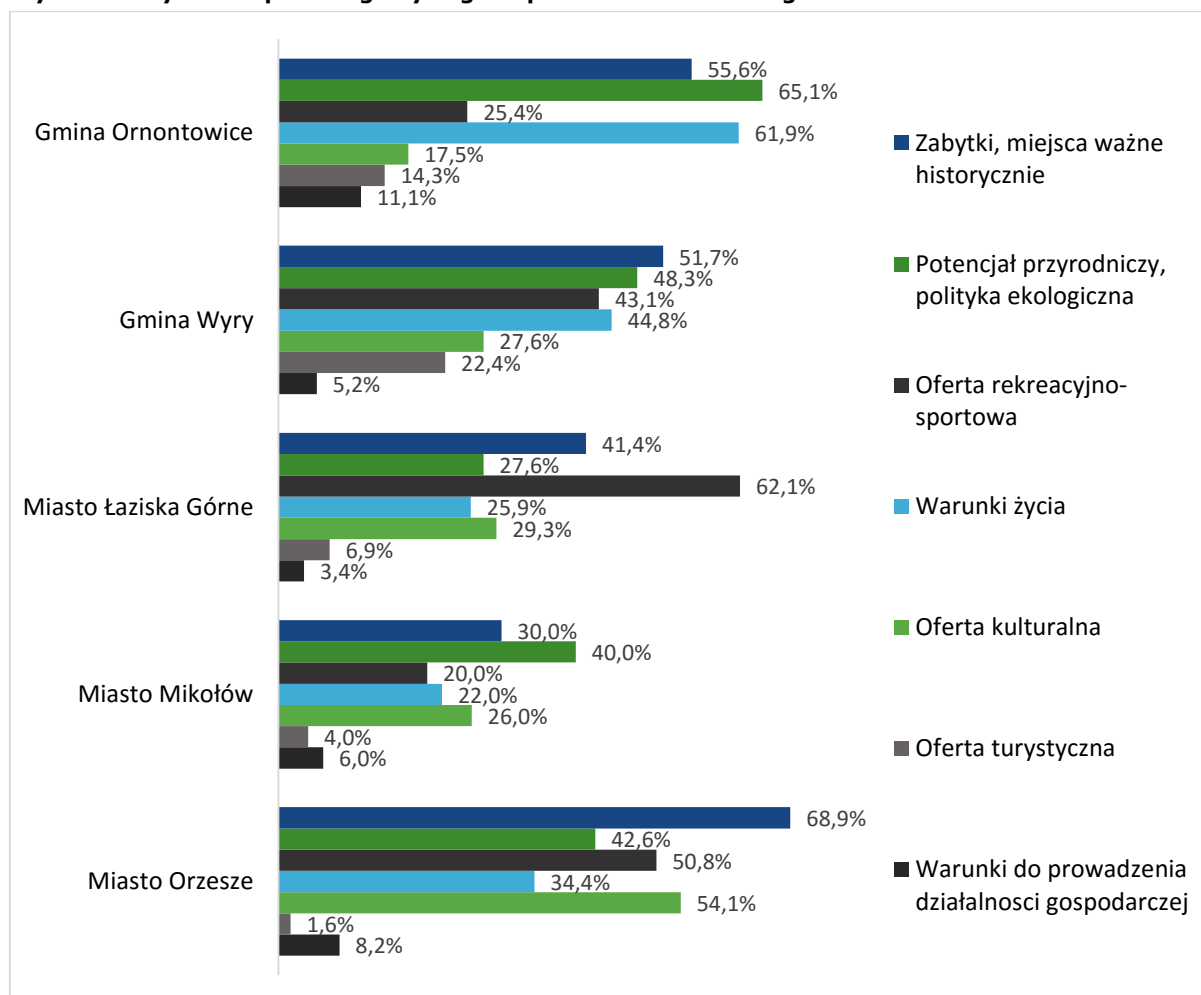
Atuty
<ul style="list-style-type: none"> • Dużo terenów pod inwestycje, w tym terenów przeznaczonych pod działalność gospodarczą, głównie zlokalizowaną przy drodze krajowej DK81 (G) • Strefa ekonomiczna przy Hucie Szkła, i plany utworzenia drugiej strefy (G) • Dogodna lokalizacja – gmina położona na sieci dróg krajowych, szybki (samochodowy) dojazd do aglomeracji, łatwy i szybko dojazd na lotnisko, linia kolejowa (dwa dworce i stacja w Jaśkowicach), dwie trasy kolejowe: Rybnik-Katowice, oraz czekająca na reaktywację: Rybnik – Oświęcim (G), (T) • Podjęte są działania związane z promocją terenów inwestycyjnych – „Hektary możliwości” (G) • Są ulgi dla nowo powstałych przedsiębiorstw (G) • Potencjał środowiska naturalnego (najbardziej zielona gmina w powiecie, który też jest zielony. Nawet jedna z najbardziej zielonych gmin w woj. śląskim. Więcej lasów niż w Mikołowie, (T), (S) • Istnieją trasy rowerowe, ale większość to „dziewicza zieleń” (S) • Przyrost liczby ludności na skutek trendów imigracyjnych • Duża liczba imprez sportowych i kulturalnych, w tym wydarzenia cykliczne, kojarzone wśród mieszkańców i okolic: Wyścigi kolarskie, Cross country, turniej rycerski (w walkach rycerskich – międzynarodowe), dzień sportu, dni Orzesza (T), (S) • Dobra gminy współpraca z organizacjami pozarządowymi (G), (S), (K) • Niskie ceny ziemi, działek budowlanych - powstają rezydencje (G), (S) • Wprowadzenie wieży ciśnień do szlaku wież wodnych (T) • Huta szkła – jako podstawa do produktu lokalnego (istnieją rozmowy w celu nawiązania współpracy i utworzenia muzeum szkła itp. (T) • Izba regionalna zespołu Szarotki z Mościsk (T) • Zespoły regionalne: Szarotki (Mościska) i Jaśkowiczanie (Jaśkowice): przybliżają tradycję, uczą gwary, mają stroje, uczą zwyczajów, - działania np. Ślązok Roku, Godomy po noszemu, (T), (K) • Orzesze, to ważna destynacja grzybobrania - dużo osób od strony Żor, Jastrzębia przyjeżdża na grzyby (T) • Lider edukacji, wysoki poziom nauczania, szkoły w każdym sołectwie, rozwinięta infrastruktura, (G) • Wyróżnienie przedsiębiorców tytułem Orzeski Lider Biznesu
Szanse
<ul style="list-style-type: none"> • Potencjał aglomeracji – ludzie, którzy przyjeżdżają do lasów orzeskich (T)

Źródło: opracowanie własne

Ponadto mieszkańcy mogli dać wyraz swoim opiniom, ocenom i pomysłom w ramach przeprowadzonej w gminach powiatu mikołowskiego kampanii informacyjnej, wspomaganą poprzez rozprowadzenie, zebranie i analizę ankiet. Największa ze

wszystkich gmin liczba uczestników wywiadu (ok. 69% respondentów), uznała, że najważniejszym wyróżnikiem miasta są zabytki i miejsca ważne historycznie.

Wykres 1. Wyróżniki poszczególnych gmin powiatu niskońskiego

Źródło: opracowanie własne na podstawie badań IB IPC

Cykliczne wydarzenia organizowane w Orzeszu dla mieszkańców i przyciągające turystów, w sposób bezpośredni realizują cele GPOnZ. A są to m.in.:

Mistrzostwa Polski Juniorów w sportowych walkach rycerskich i Orzeski Turniej Rycerski – dwie imprezy odbywające się w tym samym czasie organizowane przez Fight Club Niepokorni i Urząd Miasta Orzesza.

Otwarte Mistrzostwa Orzesza Cross Country – zawody w kolarstwie górskim odbywające się co roku na terenie Góry św. Wawrzyńca, których organizatorem jest Fundacja Aktywni; w 2015 roku odbyły się po raz siódmy (w roku 2016 organizatorem będzie UKTS Sprint, pomysłodawca imprezy).

Orzeskie Spacerory Historyczne – cykliczne wycieczki miłośników lokalnej historii po gminie Orzesze z przewodnikiem; organizatorem jest Miejski Ośrodek Kultury. W październiku 2015 r. spacer odbył się po raz siódmy.

Powiatowy Konkurs Gwarowy – konkurs organizowany co roku przez Szkołę Podstawową nr 10 w Woszczycach i Dom Śląskiej Kultury promujący tradycje i zwyczaje śląskie oraz gwarę wśród dzieci i młodzieży szkół podstawowych i gimnazjów; w 2015 roku odbył się po raz siódmy.

Zjazd Śpiewaczy im. Mieczysława Dzieńdziela – zjazdy chórów odbywają się co dwa lata w czerwcu a poświęcone są pamięci długoletniego dyrygenta śląskich chórów, w tym orzeskiego Dzwonu; w 2014 roku zjazd odbył się po raz jedenasty.

8. Programowanie rozwoju opieki nad zabytkami

Na podstawie poradnika jak przygotować GPOnZ²³, przyjęto założenie, iż w celu przygotowania programu niezbędne jest dopasowanie modelu programowania średniookresowego do warunków lokalnych. Technicznie odbywa się to poprzez zastosowanie uspołecznionej metody przygotowania oraz wdrożenia projektów.

Przy czym w rozumieniu tegoż programu partycypacja oznacza wzajemną komunikację pomiędzy różnymi grupami społecznymi, w trakcie której wszyscy uczestnicy procesu mają możliwość wpływać na podejmowane decyzje (poprzez udział w panelach dyskusyjnych, w społecznej radzie programu, w grupach monitorujących) i biorą następnie czynny udział w ich realizacji.

Ważnym aspektem w procesie komunikowania się jest dwustronność przepływu informacji. Władze gminy nie tylko przekazują informacje na temat podejmowanych w programie decyzji, ale również dają możliwość oceny tych decyzji oraz składania sugestii dotyczących kolejnych aktualizacji. Ów czynny udział w programie będzie polegał więc na umożliwieniu mieszkańcom/organizacjom/właścicielom nieruchomości uczestniczenie w wyborze obszarów priorytetowych oraz realizacji zadań. Ich identyfikacja jest możliwa poprzez organizowanie „okrągłego stołu” lub zbieranie opinii on-line na stworzonej ku temu platformie internetowej.

8.1. Priorytety programu opieki

Dla dalszych prac przyjęto założenie, iż znaczenie takiego programu polega na połączeniu różnych płaszczyzn oddziaływania, w ramach 3 zaproponowanych priorytetów i przypisanych im celów wraz z oczekiwanymi rezultatami, a mianowicie:

- przestrzenno-technicznego;
- społecznego;
- ekonomicznego.

Najistotniejszy wpływ na kształt programu mają cele, o których mowa w ustawie, przypisane poszczególnym priorytetom, jak w tabeli poniżej.

Tabela 3. Priorytety GPOnZ

Priorytety	Cele	Rezultaty
1. Przestrzenno-techniczny	1. włączenie problemów ochrony zabytków do systemu zadań strategicznych, wynikających z koncepcji przestrzennego zagospodarowania kraju;	<ul style="list-style-type: none"> • liczba uczestników projektów utrzymania i wypromowania tożsamości lokalnej • uregulowanie stanu formalno-prawnego obiektów i obszarów zabytkowych
	2. uwzględnianie uwarunkowań ochrony zabytków, w tym krajobrazu kulturowego i dziedzictwa archeologicznego, łącznie z uwarunkowaniami ochrony przyrody i równowagi ekologicznej;	<ul style="list-style-type: none"> • % zwiększenia wartości terenu poprzez utrzymanie wysokiej jakości krajobrazu i środowiska • liczba konferencji, sesji informacyjnych
	3. zahamowanie procesów degradacji zabytków i doprowadzenie do poprawy stanu ich zachowania;	<ul style="list-style-type: none"> • liczba projektów włączających mieszkańców oraz pobudzających ich aktywizację

²³ Gminny program opieki nad zabytkami Poradnik metodyczny NID

Priorytety	Cele	Rezultaty
		<ul style="list-style-type: none"> • liczba obiektów wyremontowanych • liczba obiektów zabezpieczonych
2. Społeczny	4. wyeksponowanie poszczególnych zabytków oraz walorów krajobrazu kulturowego;	<ul style="list-style-type: none"> • liczba projektów ekspozycyjnych • liczba wejść na strony internetowe zabytkowych obiektów • liczba uczestników kampanii przeprowadzonych • liczba uczestników odwiedzających obiekty
	5. podejmowanie działań zwiększających atrakcyjność zabytków dla potrzeb społecznych, turystycznych i edukacyjnych oraz wspieranie inicjatyw sprzyjających wzrostowi środków finansowych na opiekę nad zabytkami;	<ul style="list-style-type: none"> • liczba wydanych materiałów informacyjnych, przeprowadzonych audycji, • liczba opracowanych wytycznych dla obiektów i ich otoczenia; • % dotacji z budżetu gminy na zabytki • wypracowanie zachęcających mechanizmów prawno-finansowych • liczba uczestników procesu partycypacji społecznej - liczba osób uczestniczących w zajęciach edukacyjnych • liczba m2 ścieżki edukacyjnej lub przyrodniczo-edukacyjnej
3. Ekonomiczny	6. określenie warunków współpracy z właścicielami zabytków, eliminujących sytuacje konfliktowe związane z wykorzystaniem tych zabytków;	<ul style="list-style-type: none"> • liczba czynnie włączonych w program opieki nad zabytkami właścicieli nieruchomości, mieszkańców i przedsiębiorców, • liczba projektów zrealizowanych przez partnerów społeczno-gospodarczych • wzrost dotacji dla sektora finansów niepublicznych na prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane przy zabytkach wpisanych do rejestru.
	7. podejmowanie przedsięwzięć umożliwiających tworzenie miejsc pracy związanych z opieką nad zabytkami.	<ul style="list-style-type: none"> • liczba projektów • liczba nowych miejsc pracy • liczba inkubatorów aktywności kulturalnej • liczba nowych usług na zabytkowych obszarach • liczna nowych usług

Priorytety	Cele	Rezultaty
		w ochronie obiektów

Źródło: opracowanie własne

Uspołecznienie procesu planowania i realizacji celów, wymaga stworzenia warunków sprzyjających inwestycjom prywatnym, pomocy właścicielom nieruchomości w ulepszaniu stanu zasobów zabytkowych, stworzenie nowych miejsc pracy, etc., pobudzania inicjatyw mieszkańców tak, by sami dążyli do poprawy swoich warunków życia wykorzystując potencjał dziedzictwa kulturowego. Zaplanowane rezultaty nie stanowią zbioru zamkniętego i mogą być modyfikowane w trakcie aktualizacji GPOnZ.

8.2. Kierunki działań programu opieki

Artykuł 5 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami definiuje zakres opieki w sposób następujący:

Opieka nad zabytkiem sprawowana przez jego właściciela lub posiadacza polega, w szczególności, na zapewnieniu warunków:

- 1) naukowego badania i dokumentowania zabytku;
- 2) prowadzenia prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych przy zabytku;
- 3) zabezpieczenia i utrzymania zabytku oraz jego otoczenia w jak najlepszym stanie;
- 4) korzystania z zabytku w sposób zapewniający trwałe zachowanie jego wartości;
- 5) popularyzowania i upowszechniania wiedzy o zabytku oraz jego znaczeniu dla historii i kultury.

Dla określenia zadań na kolejne 4 lata, przyjęto założenie, że będą one przyporządkowane kierunkom, tożsamym ze wskazanym w ustawie zakresem 5 elementów opieki nad zabytkami. W przyszłości koordynator GPOnZ zainicjuje możliwość jak najszerszego włączenia partnerów społeczno-ekonomicznych i mieszkańców w realizację zadań z zakresu opieki nad zabytkami, aż po budowanie partnerstw lokalnych.

Tabela 4. Kierunki działań GPOnZ

Kierunek działań	Proponowane zadania realizacyjne
1. Zapewnienie warunków naukowego badania i dokumentowania zabytku;	-współpraca z ośrodkami akademickimi i naukowymi
2. Zapewnienie warunków prowadzenia prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych przy zabytku;	-pozyskiwanie wszelkich dostępnych źródeł finansowania opieki nad zabytkami, -rekomendacje do Studium wykonalności dla wybranych obiektów - Przyznanie dotacji dla sektora finansów niepublicznych na prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane przy zabytkach wpisanych do rejestru.
3. Zapewnienie warunków zabezpieczenia i utrzymania zabytku oraz jego otoczenia w jak najlepszym stanie;	-pozyskiwanie wszelkich dostępnych źródeł finansowania opieki nad zabytkami, -Wspieranie inicjatyw sprzyjających wzrostowi środków finansowych na opiekę nad zabytkami -Powołanie społecznego zespołu do monitorowania programu
4. Zapewnienie warunków	- tworzenie Parków Kulturowych – w celu ochrony krajobrazu

Kierunek działań	Proponowane zadania realizacyjne
<p>korzystania z zabytku w sposób zapewniający trwałe zachowanie jego wartości;</p>	<p>kulturowego oraz zachowania wyróżniających się krajobrazowo terenów z zabytkami nieruchomymi charakterystycznymi dla miejscowej tradycji budowlanej i osadniczej</p> <ul style="list-style-type: none"> -pozyskanie poparcia społecznego dla działań związanych z ochroną zabytków i opieką nad zabytkami, -przygotowanie właścicieli i dysponentów obiektów zabytkowych do wykorzystania w opiece nad zabytkami funduszy strukturalnych Unii Europejskiej - przygotowanie przez studentów architektury, konserwacji zabytków w ramach zajęć – mapy + wizualizacji zabytku, wybranych obszarów - zorganizowanie punktów doradztwa przez urząd w dostępie i pozyskiwaniu instrumentów finansowych na remonty i modernizację obiektów: ze środków publicznych (lokalnych, regionalnych, krajowych i europejskich) i prywatnych -zorganizowanie dni pomocy merytorycznej -wytyczenie tras gminnych eksponujących lokalne wartości - opracowanie wzorników gminy i konserwatorskich zasad dla realizacji twardych projektów (obiekty mieszkalne, przemysłowe, mała architektura itd.) - adaptacje niezagospodarowanych pomieszczeń na cele społeczne, kulturalne, aktywizacji - Iluminacja obiektów i elementów krajobrazu o wysokiej wartości estetycznej
<p>5. Zapewnienie warunków popularyzowania i upowszechniania wiedzy o zabytku oraz jego znaczeniu dla historii i kultury.</p>	<ul style="list-style-type: none"> - poszerzenie wiedzy mieszkańców, organizacji społecznych i środowiska gospodarczego na temat zasad opieki nad zabytkami -prowadzenie marketingu terytorialnego z uwzględnieniem istniejących na terenie gminy zasobów zabytków oraz z wykorzystaniem stwarzanych przez nie możliwości, -wykorzystanie potencjału lokalnej prasy i mediów społecznościowych -tworzenie atrakcyjnych materiałów informacyjnych i promocyjnych w wersji papierowej i on-line dotyczących atrakcji turystycznych, zabytkowych obiektów i atutów gminy - organizowanie spacerów edukacyjnych, konkursów wiedzy, gier miejskich.

Źródło: opracowanie własne

Zasadniczym podmiotem programu jest społeczność gminy, zatem działania ożywiające zabytki powinny wpływać z inicjatyw lokalnych. Rolą sektora publicznego jest wspieranie tych inicjatyw za pomocą różnych instrumentów, omówionych w kolejnym rozdziale.

9. Instrumentarium realizacji programu opieki nad zabytkami

Podmiotem formułującym gminny program opieki nad zabytkami jest samorząd gminny. Realizacja programu odbywać się będzie poprzez zespół działań władz miasta na rzecz osiągnięcia celów w nim przyjętych. Samorząd ma oddziaływać na różne podmioty mające do czynienia z obiektami i przestrzeniami zabytkowymi, tak by wywołać ich pożądane zachowania prowadzące do realizacji zamierzonych celów. Głównym odbiorcą programu jest społeczność miasta, która bezpośrednio odczuje efekty jego wdrażania.

Dostępne instrumentarium, jakie można wykorzystać do realizacji niniejszego programu, wynika z obowiązującego prawa i przepisów w nim określonych oraz opartych na nich działaniach umocowanych w realiach finansów publicznych i instrumentów prawno-ekonomicznych. Stąd można wyróżnić pięć rodzajów instrumentów, jakie należy wykorzystywać przy realizacji niniejszego programu:

- **instrumenty prawne** (wynikające z przepisów prawnych dokumenty wydawane przez Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków, miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego, programy określające politykę państwa i województwa w zakresie ochrony dziedzictwa kulturowego, włączanie problematyki związanej z opieką nad zabytkami do planistycznych opracowań związanych z zagospodarowaniem przestrzennym gminy, tworzenie opracowań planistycznych odpowiednio dla potrzeb ochrony zabytków oraz sporządzanie analiz i oceny skutków wpływu planowanych działań inwestycyjnych na środowisko kulturowe gminy);
- **instrumenty koordynacji** (strategia rozwoju, program rozwoju infrastruktury, program ochrony środowiska, program prac konserwatorskich, studia i analizy, koncepcje, lokalny program rewitalizacji, prowadzenie instytucji, w tym tworzenie podmiotów prawnych, współpraca z ośrodkami akademickimi i naukowymi);
- **instrumenty finansowe** (dotacje, subwencje, dofinansowania, nagrody, zachęty finansowe, zbiórki społeczne, programy operacyjne uwzględniające finansowanie z funduszy Unii Europejskiej, środki fundacji, programy wspierania inicjatyw lokalnych banków lub prywatnych firm);
- **instrumenty społeczne** (edukacja kulturowa, informacja, współdziałanie z organizacjami społecznymi, wolontariat);
- **instrumenty kontrolne** (aktualizacja danych o stanie zabytków na terenie gminy, stanu zagospodarowania przestrzennego gminy, monitoring środowiska kulturowego, ciągła weryfikacja zasobów gminnej ewidencji zabytków, społeczni opiekunowie zabytków itp.).

Uruchomienie podanych instrumentów wymaga od władz i społeczności lokalnej inicjatywy i konkretnych działań, które są prowadzone w wielu sferach działalności, w tym:

- wykorzystanie istniejących przepisów prawnych związanych z polityką ochrony zabytków w celu przygotowania efektywnej polityki ochrony środowiska kulturowego w mieście;
- wykorzystywanie programów dotyczących ochrony zabytków i opieki nad zabytkami dla realizacji gminnego programu (programy na poziomie powiatu, województwa oraz kraju);
- koordynowanie działań prowadzonych w stosunku do środowiska kulturowego na terenie gminy;
- prowadzenie ciągłego monitoringu zmian w zakresie środowiska kulturowego;
- efektywne zarządzanie programem;

- współpraca z organizacjami pozarządowymi zajmującymi się ochroną zabytków i opieką nad zabytkami.

10. Źródła finansowania programu opieki nad zabytkami

Odpowiedzialnym za realizację niniejszego programu jest powołany do jego przygotowania koordynator, wskazany do prowadzenia znaczącej większości zawartych w nim zadań oraz monitorowania jego wydatków i efektów. Zadania będą finansowane z różnych źródeł.

Źródła finansowania działań określonych w programie to:

- budżet gminy (środki własne lub dofinansowanie);
- środki prywatne;
- środki instytucji;
- środki Wojewódzkiego Urzędu Ochrony Zabytków;
- środki Wojewódzkiego Funduszu Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej;
- środki Ministerstwa Kultury;
- środki Funduszu Kościelnego;
- fundusze Unii Europejskiej;
- ulgi podatkowe.

Szczegółowe informacje na temat komplementarnych funkcjonujących programów operacyjnych, działających w obszarze dziedzictwa kulturowego, ochrony i opieki nad zabytkami znajdują się na stronach internetowych Ministerstwa Kultury i Dziedzictwa Narodowego²⁴ oraz Ministerstwa Rozwoju²⁵.

Obowiązek utrzymania obiektów zabytkowych spoczywa na właścicielach obiektów. Na dofinansowanie projektów związanych z pracami przy zabytkach oraz projektów pośrednio związanych z ochroną dziedzictwa (promocja, informacja, edukacja) przeznacza się:

- środki finansowe z budżetu państwa przyznawane przez Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego w programach ministerialnych, w tym dotacje na badania archeologiczne, jeżeli ich przeprowadzenie jest niezbędne w celu ochrony zabytku nieruchomego wpisanego do rejestru zabytków, objętego ochroną konserwatorską na podstawie ustaleń planu zagospodarowania przestrzennego lub znajdującego się w wojewódzkiej ewidencji zabytków;
- środki finansowe z Funduszy Europejskich, dystrybuowane na poziomie krajowym;
- środki finansowe w ramach Regionalnych Programów Operacyjnych, dystrybuowane na poziomie województw;
- środki przyznawane przez marszałków województw;
- środki finansowe z europejskich programów specjalnych np. Norweski Mechanizm Finansowy;
- środki finansowe z budżetu samorządów.
- fundusze dla organizacji pozarządowych.

W oparciu o przepisy ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (art. 77) realizowane są zadania oparte o zasady współfinansowania ze środków publicznych. Dysponentami powyższych środków są:

²⁴ www.mkidn.gov.pl.

²⁵ <https://www.mr.gov.pl/>.

- Minister Kultury i Dziedzictwa Narodowego;
- Wojewódzcy Konserwatorzy Zabytków;
- organ stanowiący gminy.

Ochrona dziedzictwa kulturowego realizowana jest również z innych funduszy państwowych:

- Narodowego Funduszu Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej (np. zabytkowe założenia parkowe);
- Funduszu Kościelnego (nie obejmują wyposażenia wnętrz).

Podstawowym warunkiem udzielania dofinansowania jest wpis do rejestru zabytków obiektu, na który czynione są starania o dotacje (do rejestru „A” – zabytki nieruchome, do rejestru „B” – tzw. zabytki ruchome, do rejestru „C” – zabytki archeologiczne).

O dotację może się ubiegać właściciel lub posiadacz zabytku albo jednostka posiadająca zabytek w trwałym zarządzie.

Znaczący udział w finansowaniu opieki nad zabytkami, jak wspomniano wyżej, mają Fundusze Europejskie. Obecna zatwierdzona przez Parlament Europejski perspektywa finansowa na lata 2014-2020, przewiduje przyznanie Polsce 82,5 mld euro na realizację polityki spójności.

W latach 2014-2020 w ramach funduszy strukturalnych działają następujące programy rozwojowe:

- Infrastruktura i Środowisko (realizacja programu wynosi ponad 28 miliardów euro i dotyczy głównie dziedzictwa kulturowego o znaczeniu ponadregionalnym);
- Inteligentny Rozwój;
- Wiedza, Edukacja i Rozwój;
- Polska Cyfrowa;
- Polska Wschodnia;
- Europejska Współpraca Terytorialna i Europejski Instrument Sąsiedztwa;
- Pomoc Techniczna;
- Regionalne Programy Operacyjne.

Na Regionalne Programy Operacyjne – w latach 2014-2020 przeznaczono 31,28 mld euro tj. 40% funduszy polityki spójności. Województwo śląskie jest największym beneficjentem funduszy i alokacja tych środków wyniesie 3 476 937 134 euro.

Regionalny Program Operacyjny Województwa Śląskiego na lata 2014-2020 przewiduje realizację zadań w ramach **Ochrony środowiska i efektywnego wykorzystania zasobów**. W ramach tego działania wspierane będą zadania polegające na przeprowadzeniu prac konserwatorskich, restauratorskich, robót budowlanych przy zabytkach i ich otoczeniu wraz z promocją obiektu. Wsparciem objęte będą również inwestycje polegające na zabezpieczeniu obiektów dziedzictwa kulturowego na wypadek zagrożenia. Na finansowanie zadań w obszarze tego działania planuje się przeznaczyć 60 381 250 euro.

Realizacja zadań w ramach priorytetu **Wzrost konkurencyjności mikro, małych i średnich przedsiębiorstw**, na finansowanie którego przeznaczono 207 988 898 euro może dotyczyć przedsięwzięć turystycznych, wykorzystujących potencjał turystyczny i kulturowy oraz walory krajobrazowo-przyrodnicze regionu.

W ramach regionalnych programów operacyjnych jednym z instrumentów jest Inicjatywa **JESSICA**. Jest to europejskie wsparcie na rzecz trwałych inwestycji w obszarach miejskich w zakresie:

- przebudowy starych lub nieużywanych budynków przemysłowych;
- rewitalizacji terenów powojсковych i poprzemysłowych;
- rewitalizacji miast.

Źródłem finansowania opieki nad zabytkami mogą być też środki pozyskane od firm (np. banków jak BZ WBK, fundacji np. Kronenberga), czy stowarzyszeń lub osób prywatnych funkcjonujących na danym terenie, które są przykładem lokalnego patriotyzmu i przywiązania do swojej „małej ojczyzny”.

11. Realizacja i finansowanie przez gminę zadań z zakresu ochrony zabytków

Koordinator programu, wspierany zespołem wskazanych pracowników, jest kluczową osobą do przygotowania/aktualizacji GPOnZ i prowadzenia ewidencji zabytków. Zakres obowiązków koordynatora gminnego programu musi być zgodny z celami opieki nad zabytkami określonymi w ustawie.

Główne zadania można określić następująco:

- udział w spotkaniach zespołu roboczego programu gminnego (poszerzonego o przedstawicieli urzędu ds. budżetu, spraw społecznych, kultury, itd.) w zakresie prowadzenia ewidencji zabytków i metod finansowania przedsięwzięć;
- koordynacja aktualizacji GPOnZ w gminie;
- konsultacja aktualizacji GPOnZ z instytucjami w regionie;
- monitorowanie GPOnZ (raz na 2 lata przygotowanie sprawozdania);
- monitorowanie źródeł finansowania;
- prowadzenie kontaktów z organizacjami pozarządowymi, oraz właścicielami i użytkownikami zabytkowych nieruchomości;
- prowadzenie gminnej ewidencji zabytków.

Realizacja programu będzie się odbywać we współpracy koordynatora z odpowiednimi komórkami merytorycznymi urzędu, instytucjami pozarządowymi oraz właścicielami, administratorami i użytkownikami obiektów zabytkowych położonych na terenie gminy. Ponadto program przewiduje współpracę z instytucjami szczebla wojewódzkiego, w szczególności z Wojewódzkim Urzędem Ochrony Zabytków.

Ustawa nakłada obowiązek sporządzania sprawozdań z realizacji programu co 2 lata, na podstawie zaproponowanych wskaźników. Sprawozdanie przedkładane radzie gminy powinno zawierać informację o ewentualnych zmianach w gminnej ewidencji zabytków, informacje o działaniach podejmowanych na rzecz opieki nad zabytkami, poniesionych i planowanych nakładach finansowych oraz o postulatach mieszkańców i właścicieli zabytków dotyczących ich ochrony.

Proces monitorowania będzie podlegał na obserwacji zmian, jakie zachodzą w wyniku realizacji celów poprzez realizację projektów, na analizie zebranych danych i opracowaniu raportów.

Koordinator programu gminnego pracujący nad przygotowaniem GPOnZ zainicjuje w przyszłości możliwość jak najszerszego włączenia partnerów społeczno-ekonomicznych w realizację zadań z zakresu opieki nad zabytkami, poprzez budowanie partnerstw lokalnych. W tym celu musi być dokonane rozeznanie możliwości/postaw mieszkańców, organizacji społecznych, środowiska biznesu i możliwości ich udziału w realizacji przedsięwzięć.

Ważne będą stosowane w Polsce formy docierania do mieszkańców jak: spacery edukacyjne, gry edukacyjne w przestrzeni, konkursy, Dni Zabytku, Święta Ulicy, które są niezwykle skuteczne w budzeniu emocjonalnego zaangażowania w sprawy zamieszkiwanej gminy. Tu właśnie jest rola urzędu, jako instytucji wiodącej w realizacji GPOnZ, wspierającej organizację pozarządową i lokalnych przedsiębiorców w osiąganiu pożądaných efektów na rzecz opieki nad zabytkami.

Oczywistym efektem partycypacji mieszkańców jest „efekt dźwigni”, polegający na pobudzeniu inwestycji prywatnych/aktywności społecznych, dzięki stosunkowo niedużym inwestycjom/wsparciu z budżetu gminy. Ważne, aby udało się włączyć mieszkańców,

organizacje pozarządowe do odnawiania i upiększania zabytków, upowszechniania wiedzy o lokalnych wartościach, które to zadanie nie ma szansy na realizację tylko z gminnych środków. Odpowiedzialność za wykonawstwo, jak i nadzór podzielona zostanie pomiędzy urząd i członków wspólnoty terytorialnej. Efektem programu ma być również ogromna dbałość mieszkańców o zabytki na obszarze gminy. Mieszkańcy zaangażowani w GPOnZ będą bardzo dumni ze swoich działań.

Podsumowując, niezależnie od dostępnych środków finansowych, w osiągnięciu przyjętych dla GPOnZ celów szczególną uwagę należy zwrócić na prawie bezkosztowe działania:

- opiekę nad niematerialnymi wartościami (przez harcerzy, lub grupy młodzieży szkolnej) docierać do starszych mieszkańców - pamiętających ginące z pamięci wydarzenia i z życia zawody, rejestrować na nośnikach audio lub w innych formach przekazy ustne związane z historią miejsca, historią osób/rodzin zamieszkujących poszczególne zabytkowe posesje;
- opiekę nad starymi nazwami; nad pamięcią o obywatelach „małej ojczyzny” – lekarzach, nauczycielach;
- tworzenie wirtualnych muzeów – (nie zawsze potrzeba fizycznej przestrzeni), wirtualne zbiory pamiątek rodzinnych, zdjęć, dokumentować zwykłe wydarzenia niezwykłych ludzi – mieszkańców Orzesza, czerpiąc z rodzinnych archiwów i przebogatej historii poszczególnych miejscowości wchodzących dziś w skład gminy;
- opiekę nad krajobrazem i jego elementami – poprzez stworzenie wzorników architektonicznych/urbanistycznych inspirujących do nieuchronnych przekształceń, także do kształtowania nowej zabudowy na terenach chronionych; opartych o szczególne cechy zabudowy, stosowane materiały i formy;
- uwrażliwianie młodzieży na historię miejsc/obiektów poprzez atrakcyjne formy jak gry terenowe, spacer edukacyjny;
- korzystanie z mediów społecznościowych – propagując udział w tropieniu przeszłości;
- angażowanie wolontariuszy w cykliczne sprzątanie miejsc publicznych, oraz opiekę nad zapomnianymi miejscami (cmentarzami), kapliczkami itd.

12. Spis tabel

Tabela 1. Analiza SWOT dla powiatu	24
Tabela 2. Analiza SWOT potencjału promocyjnego gminy Orzesze	25
Tabela 3. Priorytety GPOnZ.....	28
Tabela 4. Kierunki działań GPOnZ	30

Załącznik nr 1 Projekt pisma do WKZ

Śląski Wojewódzki Konserwator

Zabytków w Katowicach

ul. Francuska 12,

40-015 Katowice

tel. (32)253 77 98, fax. (32) 256 48 58

www.wkz.katowice.pl

Działając na podstawie art. 87 ust 3 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami z dnia 23 lipca 2003r. (Dz.U. Nr 162, poz. 1568 z późn. zmianami) zwracam się z prośbą o zaopiniowanie aneksu do „Gminnego programu opieki nad zabytkami na terenie Miasta Orzesze na lata 2016-2020”.

Załącznik: projekt aneksu GPOnZ

Załącznik nr 2 Projekt uchwały przyjmującej aneks do GPOnZ

**UCHWAŁA NR
RADY MIEJSKIEJ
ORZESZE**

dnia2016 r.

**w sprawie przyjęcia aneksu do „Gminnego programu opieki nad zabytkami na terenie
Miasta Orzesze na lata 2016-2020”**

Na podstawie art. 7 ust. 1 pkt 9) i art. 18 ust. 2 pkt 15) ustawy z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym (tj. Dz.U. 2013r. poz. 594 z późniejszymi zmianami) i art. 87 ust. 3 i ust. 4 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (tj. Dz.U. z 2014 r. poz. 1446)

Rada Miejska Orzesza uchwała

§ 1. Przyjąć do realizacji aneksu do „Gminnego programu opieki nad zabytkami na terenie Miasta Orzesze na lata 2016-2020.

§ 2. Wykonanie uchwały powierza się Burmistrzowi Miasta Orzesze.

§ 3. Uchwała wchodzi w życie po upływie 14 dni od dnia ogłoszenia w Dzienniku Urzędowym Województwa Śląskiego.